

۱

مینیا توروالدین

مهارت‌های فرزندپروری

مهدی شریفی‌رانی



شریعی زنائی، مہدی، ۱۳۶۵ -
 مہارت‌های فرزندپروری / مؤلف مہدی شریعی زنائی؛ ویراستار سیدمہشم سبحانی
 قم: تمدن نوین اسلامی، ۱۳۹۸؛ مینیاتر و والدین: ۱.
 فیبا -- شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۲۷۰-۰۹-۰
 کودکان -- سرپرستی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
 Islam -- Religious aspects -- Child rearing
 تربیت خانوادگی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
 ۶۴۴/۲۹۷-۵۸۰۸۸۱۱ ۲/۳۵۲PB / ۱۳۹۸

■ مؤلف: مہدی شریعی زنائی	■ ناشر: تمدن نوین اسلامی
■ ویراستار: سید مہشم سبحانی	■ صفحہ آرا: علی حری
■ نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸	■ شمارگان: ۱۰۰۰
■ شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۲۷۰-۰۹-۰	■ قیمت: ۱۴۰۰۰۰ ریال
■ چاپ: بوستان کتاب	

نشانی: قم، بلوار غدیر، کوچه ۱۰، فرهنگستان علوم اسلامی
 فروش: مرکز پخش تمدن نوین ۰۹۱-۴۶۶۲۱۲۱۲ - ۰۲۵۲۳۰۰۲۰۰
 فروش مجازی: tamadonenovin.ir



فهرست

۹	 مقدمه
۱۳	 ضرورت و اهمیت
۱۴	 اهداف تربیت کودک در هفت سال اول چیست؟
۱۴	۱. «تاب‌آوری» و توانایی سازگاری فرزند با محیط
۱۶	۲. عزت نفس و شجاعت
۱۷	۳. آرامش فرزند
۱۸	۴. نگاه مثبت به والدین
۱۹	۵. پیشگیری از اختلالات روانی
۲۰	 چرا اهداف دینی ذکر نشده است؟
۲۱	 اصول تربیت کودک
۲۳	 مهارت اول: شناخت والدین از خود
۲۱	۱. مزیت‌های خودشناسی
۲۱	۲. روش‌های خودشناسی والدین
۲۵	۳. یادگیری مشاهده‌ای
۲۷	۴. شناخت و یادگیری مشاهده‌ای در اسلام

مهارت دوم: امید به فرزندان ۳۱

۱. تعریف و اهمیت امید ۳۱

۲. چگونه فرزندی امیدوار تربیت کنیم؟ ۳۳

۱-۲. والدین امیدوار ۳۳

۲-۲. عدم مقایسه فرزند ۳۳

۳-۲. تشکر و تشویق فرزند ۳۴

۴-۲. چگونگی تنبیه فرزند ۳۵

۲. امید در اسلام ۳۷

مهارت سوم: قوانین ۳۹

۱. زمان شروع قوانین برای کودک چه سنی است؟ ۴۰

۲. چگونگی بیان قوانین (شفاهی و عملی بودن قوانین) ۴۱

۳. واضح قانون چه کسی باشد؟ ۴۲

۴. بیان تدریجی قوانین ۴۳

۵. انعطاف در قوانین ۴۵

۶. در اجرای انعطاف‌پذیری به نکات زیر دقت شود ۴۶

۱-۶. دلیل انعطاف قوانین ۴۶

۲-۶. میزان انعطاف قوانین ۴۷

۳-۶. انعطاف در مهمانی‌ها ۴۷

۷. چگونگی «نه» گفتن به فرزندان ۴۸

۸. پیگیری و استمرار در قوانین ۵۰

۹. مستندات اسلامی ۵۱

۱-۹. اقتدار پدر ۵۱

۲-۹. انعطاف در قوانین ۵۱

۳-۹. پیگیری و استمرار در قوانین ۵۱

مهارت چهارم: پذیرش بی‌قید و شرط ۵۳

۱. در رفتار مناسب و پسندیده فرزند ۵۳

۵۵	۲. در رفتار نامناسب و ناپسند فرزند
۵۹	مهارت پنجم: توافق والدین در اصول تربیتی
۶۱	۱. راهکارهای هماهنگی والدین
۶۴	۲. همکاری نکردن همسر در ایجاد هماهنگی در تربیت فرزند
۶۴	۳. مدیر تربیتی
۶۵	۴. پیامدهای ناهماهنگی والدین
۶۷	مهارت ششم: تفاوت‌های فردی
۶۸	۱. روش تربیتی متناسب با شخصیت هر فرزند
۶۹	۲. پاداش‌ها و تنبیه‌ها
۷۱	۳. انتقادات و توقعات والدین
۷۲	۴. انتخاب فعالیت هنر، ورزش و ...
۷۳	۵. تبعیض و فرقی گذاشتن بین فرزندان، ممنوع!
۷۵	۶. مقایسه ممنوع
۷۶	۷. مربی فعال و خلاق
۷۷	۸. مستندات اسلامی
۸۱	مهارت هفتم: مسئولیت‌پذیری فرزندان
۸۵	۱. شناخت توانایی‌های فرزند
۸۶	۲. اعتماد به کودک برای انجام مسئولیت جدید
۸۹	۳. نکات کلی مسئولیت‌پذیری
۹۱	۴. مستندات اسلامی
۹۳	مهارت هشتم: پاداش‌ها و تنبیه‌ها
۹۱	۱. پاداش و تشویق
۹۱	۲. اصل تراخی در تشویق و پاداش
۹۹	۳. نسبت بین تنبیه و تشویق فرزند
۱۰۲	۴. تشویق، مقدم بر تنبیه

۵.	تعریف تنبیه	۱۰۳
۶.	شرایط و چگونگی تنبیه	۱۰۴
۷.	تنبیه‌های اشتباه	۱۰۹
۸.	تناسب شدت تنبیه با رفتار	۱۱۱
۹.	انعطاف، سپس تنبیه!	۱۱۲
۱۰.	تراخی و فاصله انداختن در تنبیه	۱۱۳
۱۱.	استمرار تنبیه	۱۱۵
۱۲.	تنبیه در تنهایی آری، ولی در جمع خیر!	۱۱۵
۱۲.	تنبیه بدنی ممنوع	۱۱۶
۱۳.	علت تنبیه بیان شود؟	۱۱۷
۱۴.	هماهنگی اصل تنبیه با زبان بدن	۱۱۹
۱۵.	تنبیه و تشویق در اسلام	۱۱۹
	مهارت نهم: اعتقاد و یقین به روش تربیتی خود	۱۲۳
	منابع	۱۲۷

مقدمه

انسان شگفت‌انگیزترین آفریده خدا و والاترین نشانه قدرت بی‌منت‌های الهی است و مستعد رسیدن به همه کمالات است. خداوند انسان را خلق کرد تا به مقام قرب الهی و جانشینی خدا در زمین برسد و این سیر، تنها با تربیت صحیح محقق خواهد شد.

تربیت در لغت، به معنای پروردن، ادب و اخلاق را به کسی آموختن است.^۱ پیترز^۲ تربیت را فرایندی می‌داند که دارای محتوی و روش است.^۳ در حالی که بعضی دیگر، تربیت را عبارت از آشکار کردن استعدادها و به فعلیت رساندن قوای درونی، به منظور هدفی معین معرفی کرده‌اند. حقیقت تربیت، شکوفاشدن انسانیت و مرتبط شدن انسان به حقیقت خردش است. آنچه در تربیت مطرح است، آزادسازی توانایی‌های موجود در فرد است که با

۱. لغت نامه معین.

2. Peters

۳. تربیت فرزند، ویرایش پنجم، ص ۴۴.

این آزادسازی، نیروی بالقوه به فعلیت می‌رسد.

تفاوت تربیت با تعلیم در این است که جهت تعلیم از خارج به داخل است؛ اما تربیت، از داخل به خارج شکل می‌گیرد. تعلیم به‌مانند برداشتن آب از حوض مربی و ریختن در حوض کودک است؛ اما در تربیت به‌دنبال کشف و شکوفایی استعدادهای نهفته در انسان هستیم. مربی، موانع درونی رشد کودک را برطرف می‌سازد و او را به ابراز نظر و پرسشگری و زاینده‌گی وا می‌دارد.

کتاب حاضر، بر مبنای الگوبرداری از نوع تربیت پروردگار، بر جهان هستی و خصوصاً انسان‌ها - که می‌توان آن را تربیت اسلامی نامید - تدوین گردیده است. تربیت اسلامی، مجموعه‌ای از مفاهیم مرتبط با هم، در چارچوب فکری واحد است که در مبادی و ارزش‌ها، به قرآن کریم و سنت شریف نبوی تکیه دارد و کار بست آن، سبب تربیت کامل و متوازن انسان از لحاظ روحی، جسمی، عقلی و جانی می‌شود؛ به‌گونه‌ای که گفتار و رفتارش با هم انسجام می‌یابند.^۱

خداوند اولین مربی (رب) جهان است و باتوجه به اوصاف خالقیت، علم و قدرت، مطمئناً برترین مربی نیز هست. نام «رب» با ۹۸۰ بار تکرار در قرآن کریم، به‌تنهایی معادل تمامی اسماء خداوند در قرآن - منهای نام «الله» - به‌کار رفته است. بی‌جهت نیست که می‌بینیم خداوند در اولین الهام خود بر قلب پیامبر ﷺ در غار حراء، در همان آیه ابتدایی سوره علی، برای نخستین بار خود را با نام «رب» - و نه الله - بر پیامبرش می‌خواند: «إِنَّا بِإِلَهِم رَبُّكَ الَّذِي خَلَقَ»^۲ پس شایسته است که والدین با الگوبرداری از روشی که خداوند، جهان هستی و انسان‌ها را تربیت می‌کند، فرزندان خود را تربیت کنند.

۱. فلسفه تعلیم و تربیت، دفتر همکاری حوزه دانشگاه، بخش دوم، فصل اول، ص ۷۵.

۲. سوره العلق، آیه ۱.

لازمه مفهوم ربوبیت الهی، تدبیر امور است و این تدبیر امر، مصادیق فراوانی مانند حفظ و نگهداری کردن، حیات بخشیدن، روزی دادن، به رشد و کمال رساندن، راهنمایی کردن و امر و نهی کردن و... دارد که تقریباً تمامی این‌ها وظایفی است که والدین نیز در قبال فرزندان خود انجام می‌دهند.

طبق نظر نویسنده، خداوند رحمان و رحیم در تربیت انسان‌ها، قواعد عامی دارد که آن‌ها را نسبت به همه بندگان خود اعمال می‌کند؛ به عنوان مثال، خداوند همه بندگان را رزق و روزی می‌دهد، به همه انسان‌ها در هنگام انجام اشتباهات و خطاها فرصت می‌دهد، همه بندگان چه مسلمان و چه کافر را مورد رحمت و بخشش قرار می‌دهد. بر مبنای همین موضوع، نگارنده در صدد تدوین اصول و مهارت‌های عمومی تربیت فرزند است تا والدین با استفاده از این اصول و مهارت‌ها، متناسب با توانایی و استعداد فرزندشان، بهترین تربیت ممکن را انجام دهند.

والدین باید متوجه باشند که در به کارگیری این اصول و مهارت‌های فرزندپروری، ویژگی‌های فردی و جنسیتی، فرهنگ و شرایط و امکانات مادی فرزند را مدنظر قرار داده و بر مبنای این ویژگی‌ها، از این مهارت‌ها برای تربیت مناسب فرزند خود بهره ببرند.

نوشته پیش رو، درباره اصول و مهارت‌های تربیت فرزند، خصوصاً در دوره هفت سال اول زندگی، تدوین گردیده است. طبق روایات اسلامی، هفت سال اول زندگی فرزند، اهمیت ویژه‌ای دارد. پیامبر ﷺ می‌فرماید: «الْوَلَدُ سِتْدٌ سَبْعَ سِنِينَ، وَ عِبْدٌ سَبْعَ سِنِينَ، وَ وَزِيرٌ سَبْعَ سِنِينَ» «فرزند ستاد هفت سال سرور، هفت سال فرمانبردار، و هفت سال وزیر است»^۲.

۱. «قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ» (سوره زمر، آیه ۵۳).

۲. مکارم الاخلاق، ص ۲۲۲.

امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: «کودک، هفت سال بازی می‌کند و هفت سال خواندن و نوشتن می‌آموزد و هفت سال حلال و حرام (مقررات زندگی) را یاد می‌گیرد»^۱.

حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «کودک هفت سال آزاد است و هفت سال مورد ادب و توجه و هفت سال دیگر مورد خدمت و یاور است»^۲.

کتاب حاضر از یک مقدمه، یک ضرورت و اهداف تربیتی و سپس نه مهارت با اصل تربیتی تشکیل شده است. تلاش نویسنده بر این بوده تا مطالب گفته شده، کاربردی و عملیاتی باشند و با ذکر مثال‌ها روشن و واضح بیان شوند. در تدوین این کتاب، علاوه بر اصول روان‌شناسی و تربیتی، از احادیث و آیات قرآن نیز بهره برده شده است. لازم به ذکر است که نویسنده پس از بیان هر اصل تربیتی - که خود از آیات و روایات دینی دریافت کرده است - تنها به ذکر مثال‌هایی از آیات و احادیث بسنده کرده و تبیین و تفسیر آن‌ها را به خواننده واگذار می‌کند.

در پایان لازم می‌دانم از تحقیقات و پژوهش‌های دانشجویان پرتلاش: آقای امیرحسین موسوی، خانم مریم امینی و خانم فرنوش خوش‌اخلاق که نویسنده را در تدوین این کتاب یاری نموده‌اند تشکر و قدردانی شود.

۱. اصول کافی، ج ۶، ص ۴۶.

۲. بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۶۵.